

С. А. Водолазька,
докторант

УДК 007: 304: 070: 659.4

Електронна книга як різновид інноваційної технології у видавничій галузі країн Східної і Західної Європи

У статті йдеться про електронну книгу як різновид технічної інновації, значення її для світового видавничого ринку. Характеризуються причини її появи, регіональні особливості розповсюдження, специфіка запровадження і впливу на людину. Визначаються надважливі виклики електронної книги як інноватора на видавничому ринку, що призводить до його реструктуризації.

Ключові слова: інновація, технічні інновації, електронна книга, контент.

Економічна криза, перенасичення видавничого ринку, зменшення обсягів родинного бюджету і збайдужіння людей до книжкової продукції – тренди сучасної картини у світовій видавничій галузі, що спонукають видавців шукати неординарних шляхів виходу з ситуації. Допомогою у розв’язанні надскладних проблем стає запровадження інноваційних стратегій та технологій, що, з одного боку, є явищем позитивним і довгоочікуваним, а з другого – отримує негативні відгуки частини фахівців. Неоднозначно сприйнятою подією у світовому книговидаванні стало запровадження в активний ужиток електронної книги, яку без перебільшення можна назвати найсильнішим випробуванням на витривалість та винахідливість для книги друкованої. Тло, на якому з’являлась така інновація, було і залишається детермінованим впливом політичних та економічних подій, що призвели до кардинальних змін у світогляді, запровадили у суспільстві країн Східної Європи почуття непевності й нестабільності та спровокували переоцінку цінностей, зміну бізнес-моделей, перебування видавців у постійній напрузі, з посиленням відчуття небезпеки для бізнесу.

Підтримується цей ефект завдяки постійному протистоянню електронної та друкованої книги, які впродовж останніх десятиліть перебувають у стані протиборства. Парадоксальність ситуації полягає у тенденції відмінного розв’язання спільної проблеми – заохочення людей до читання, залучення до цього процесу якомога ширшої аудиторії, підвищення рейтингу процесу читання серед інших способів проведення дозвілля. Попри те, що електронна та друкована книги мають – єдиний об’єкт впливу, вони перебувають у постійному процесі (латентного) конфлікту, намагаючись витіснити конкурента, провокуючи деструк-

тивність. Можна стверджувати, що спочатку електронне книговидавання сприймалося позитивно – як спосіб залучити до читання якомога більшу аудиторію, за допомогою використання різних носіїв інформації. На сучасному етапі еволюція книговидавання зорієнтована на інноваційність, різновидом якої є технологічні інновації, а отже й електронне книговидавання, яке потребує детального аналізу та витлумачення, що й зумовлює *актуальність* нашого дослідження. Загалом на початку ХХІ століття вирішальним чинником соціального та економічного розвитку країн і світу в цілому став внесок науки, інновацій та нових технологій. Інтеграція та поєднання цих чинників розвитку при створенні та розробці продукції сприяють формуванню її особливої, неповторної інноваційної природи. Дослідження такої технологічної інновації доконечно має розв’язувати низку наукових завдань, які формуватимуть його розуміння: визначення особливостей інноваційних процесів, характерних для електронної книги, з’ясування її переваг і недоліків.

Стан дослідження проблеми. Аналіз особливостей електронної книги як інноваційного товару залишається на маргінесах сучасної теорії видавничої справи. У сучасних дослідженнях можна знайти тільки побіжні згадки в роботах В. Теремка [1; 2], В. Маркової [3], Л. Городенко [4], О. Дадак та ін. Важливість актуалізації дискусії з теми пояснюється потребою впровадження стратегій популяризації такої інновації на українському ринку.

Метою статті є аналіз електронної книги як інноваційного товару, що реструктуризує видавничу індустрію світу.

Сучасна світова видавнича система – складна і динамічна, зорієнтована на запровадження ін-

новаційних процесів з метою розширення можливостей впливу на читача і розвитку галузі, характеризується стійкими регіональними особливостями, що зумовлені ментальністю країн. Значним подразником для її розвитку стала поява електронного книговидання та його несподіваного глобального конфлікту з друкованою книгою, що відбувається на тлі боротьби за право існувати на ринку. Навколо електронної книги нагромаджуються суперечності, які неможливо вирішити в дусі традиціоналістського погляду на галузь сучасною теорією видавничої справи, позбавленої будь-якої зацікавленості в інновації.

Різні вчені та фахівці галузі реагували на появу нового способу донесення тексту до читача по-різному. Одні намагалися будь-що зберегти чистоту видавничого ринку, критикуючи появу електронної книги, пророкуючи їй швидке зникнення. Інші драматизували ситуацію, висуваючи ідею про еру електронної книги та сповіщаючи про апокаліптичні наслідки такого протиборства. В. Теремко влучно зазначає: «...більшість видавничого співавторства сприймає електронну книжність як чужорідну своїй ментальності та агресивну стихію, ділову необхідність, але не як простір фахових пристрастей та уподобань» [5, 11–12]. Оптимісти, не драматизуючи ситуацію, міркували про лояльне співіснування електронної та друкованої книг – за принципом взаємодоповнення.

Поява електронної книги та її популярність зумовлені не тільки швидкими темпами розвитку науково-технічного прогресу, а й зникненням культури читання, прискоренням життєвого темпоритму, збільшенням кількості способів проведення дозвілля, ущільненням можливостей наповнення вільного часу, де друкована книга частково стала засобом стримування, архаїзації, а електронна дозволяла розширити можливості. Для її утвердження на ринку знаковою стала масовізація електронних пристроїв для читання. Загалом перевага електронної книги базується на можливості мобільно задовольняти потребу в читанні з мінімізацією простору для збігання видань, компенсуванні асортименту та фактичної нестачі паперових книг у багатьох регіонах, розширенні доступу до книг без прив'язки до регіону та наявності розповсюджувача.

Варто зазначити, що розуміння важливості електронної книги базується на можливості швидкого доступу до контенту без прив'язки до місцевості, а також потреби користуватись одним каналом отримання доступу до видань (інтернетом), що локалізує та зменшує час пошуку потрібного видання, а також надає додаткові супутні послуги (наприклад, отримання права на ознайомлення з анотаціями, відгуками, коментарями). Основна її мета перебуває в площині заохочення людей до читання, тобто популяризації книги, хоч і не на

традиційному носії. Твердження це обґрунтоване, і воно базується на опитуваннях, проведених у різних країнах світу. Респонденти повсякчас наголошують на посиленні уваги до інтернету як способу проведення вільного часу та отримання інформації. Це підтверджується і даними з опитування, проведеного на російському видавничому ринку компанією TNS, де засвідчено скорочення аудиторії активних читачів книг до 35–40 %: «на тлі спаду в індустрії одна з категорій книжкової продукції переживає помітне зростання – це книги електронні. Відповідно до практично одностайної думки експертів, ринок електронних книг у Росії (як і в країнах Західної Європи та США – прим. авт.) щорічно подвоюється. Експоненціально зростання продажів цифрових книг у Росії непогано корелюється з аналогічними темпами у США та в Західній Європі. І хоча прямих даних щодо обсягів продажу ніхто з основних гравців ринку офіційно не оголошує, його темпи підтверджуються опосередковано» [6]. Загалом популярність електронної книги серед населення в різних країнах детермінується кількома факторами: поширеністю інтернету, доступністю пристроїв для читання та контенту.

З метою визначення, скільки уваги приділяється електронній книзі в країнах Західної та Східної Європи варто навести оперативні статистичні дані, котрі, як вже зазначалось, є умовними, але дадуть можливість приблизно уявити її поширення та популярність.

Стан поширення електронної книги у Білорусі можна назвати незадовільним, її переважно можна придбати на зарубіжних сайтах, а національний виробник контенту перебуває у стані стагнації. Довідом виготовлення національного продукту може пишатися видавництво «Вишайша школа» (запровадили випуск електронних книг з 2008 р.), «Книжковий клуб любителів книги», «Харвест» та ще декілька гравців. Білоруські видавці наголошують на недоцільності оцифрування друкованих книг, що може призвести до руйнування видавничої системи та неможливості створювати мультимедійну книгу через брак у видавництвах фахівців.

Російський ринок електронного книговидання має значно оптимістичніші реалії та прогнози на майбутнє. Найбільшим агрегатором і роздрібним ритейлером електронного контенту можна вважати «ЛітРес» (понад 50 тис. найменувань), Elkniga.ru, Bookee.ru, Ozon.ru, Bookmate, Wexler. За даними дослідження inFOLIO Research Group у 2011 р. в авторизованому доступі перебувало понад 58 тис. найменувань, у неавторизованому – 262 тис. Попри наявність низки офіційних розповсюджувачів електронного контенту, ринок усе таки відчуває асортиментний голод, який компенсується ресурсами неавторизованої дистрибуції (наприклад, ресурс «Лібрусек» – 110 тис. наймену-

вань), knigafund.ru. Неавторизовані розповсюджувачі завдяки безкоштовному контенту, руйнують налагодження каналів легального продажу книг.

Моніторинг даних із російської Книжкової палати доводить, що серед російських видавництв доля електронних книг в асортименті незначна. Аналітики компанії РБК наголошують, що відсоток електронних видань залежить від регіону, бо у Москві та в Санкт-Петербурзі у 2011 р. він зупинився на позначці 20 %, натомість у регіонах – 5 % [7]. Характер розвитку російського, а також польського видавничого ринків близький до тенденцій західноєвропейських країн, загалом зберігається характерна консервативність і направленість на підтримку друкованих книг та намагання подолати нелегальний контент. Ставка роялті на книги становить 40 % від вартості видання. Процес ціноутворення на електронний контент кардинально відрізняється від цього процесу для друкованих аналогів, оскільки ціни на книги може встановлювати або одноосібно автор (така форма передбачена в магазинах Ozon и Wexler), або вони визначаються за обопільною згодою автора та розповсюджувача (в магазині ЛітРес). Американський ринок пропонує інший варіант, де розповсюджувач електронного контенту самостійно формує ціну на видання (таку форму передбачено в магазині Amazon), що неоднозначно сприймається гравцями ринку. Термін договору передачі книги у користування – заздалегідь не фіксований (стандартно – 5 років).

Електронна книга в Польщі має помірну популярність серед населення, адже ціни на друковану книжкову продукцію менші за ціни на електронну. В Польщі піратство у сфері електронних книг майже відсутнє.

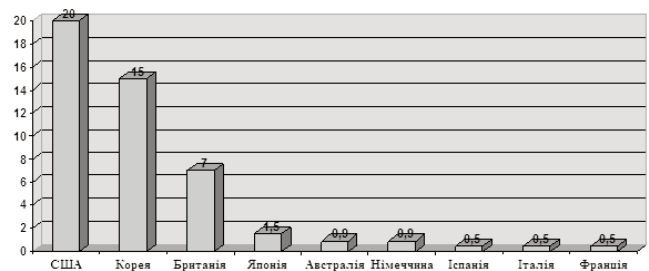
В Україні ситуація на цьому ринку є незадовільною, видавнича галузь, як і в усьому світі, переживає реструктуризацію на тлі змін споживацької поведінки, що спонукає до оперативного реагування на нові запити з метою компенсування низькорентабельних напрямів діяльності.

Найінтенсивніше розвивається ринок електронних книг у США, аналітики переконливо доводять, що саме він показує напрям розвитку всьому світові, продукує посилене прагнення до постійного оновлення онлайн-ресурсів, розширення асортименту електронних книг, їх конвергенцію з ринком друкованих видань, випуск видавцями власних рідерів. За даними Асоціації американських видавців у 2011 р. відбувся 137,9 % приріст на ринку електронної книги щодо показників 2010 р. Країни Західної Європи демонструють більший консерватизм у діяльності видавничого ринку, основна мета електронного книговидавання тут – підтримка друкованої книги, посилення інтересу до неї, проте поступово пріоритети змінюються, що сприятиме збільшенню долі електронної книги на ринку (див. Рис. 1).

Одним із провідних користувачів електронних книг у країнах Західної Європи є Великобританія. З появою нових технологій видавнича справа країни зазнала помітних змін. Першим розповсюджувачем електронних книг у Великобританії називають «Уотерстоун». Поступово список розширився за рахунок нових гравців, наприклад, «Блумсбері». У Великобританії електронні видання виготовляють не лише книговидавничі організації. Створити власну електронну книгу можна й на спеціальних сайтах, де поетапно виготовляють з відредагованого авторського оригіналу електронне видання, обравши певне програмне забезпечення та дизайн.

Рисунок 1.

Доля ринку електронних книг у країнах світу у 2011 р., %

Попри більшу зацікавленість читачів електронним контентом, швидші темпи запровадження такої інновації на західноєвропейському ринку порівняно зі східноєвропейськими, головні проблеми залишаються спільними: питання оцифрування вже виданих книг, збереження авторських прав та дотримання інших законодавчих норм; розробка і запровадження технологій для підготовки, виготовлення, просування та продажу електронних книг і приведення їх у відповідність із реаліями ринку. Однак гальмування процесу ліцензійного оцифрування книг викликане різними причинами: країни Західної Європи зіткнулися з проблемою недосконалої законодавства і неможливості в усіх ситуаціях застерегти авторські права, у країнах Східної Європи це пов'язано передовсім з низьким попитом на платну електронну версію книги, інші причини є другорядними.

«Європейські, американські та японські (у цій країні діє асоціація видавців електронної книги) видавці вже пересвідчилися, що інтернет має для них «могутнє стратегічне значення». Щоправда, більшість із них поки що працює на перспективу, оскільки лише деяким вдається «по-справжньому заробляти гроші на електронних виданнях». Видавцям вітчизняним спершу доведеться це усвідомити, а після того визначитися щодо фундаментальних стратегій розвитку: зосереджуватися тільки на друкованій книзі чи, не полишаючи роботи з нею, розвивати електронну книгу та гібридні продукти, а може, – тільки електронну книгу; формувати в

мережі власне клієнтське середовище, виходити на прямі відносини з покупцями чи й надалі послуговуватися дистрибуційними можливостями партнерів, котрі часто діють і як конкуренти. Очевидно, новий стратегічний контекст формуватиметься на засадах автономних і конвергентних моделей, співвідношення яких залежатиме від компетенції, можливостей, амбіцій, успішних і гірких уроків» [5, 13–14].

Проте всі зазначені проблеми все-таки дозволяють електронній книзі розвивати свій рекрутерський потенціал через розширення контенту, збільшення можливостей для задоволення читацьких уподобань, а тому запроваджуються нові орієнтири і стандарти діяльності суб'єктів видавничого ринку. Радикально змінюється ставлення людей до можливостей паперової книги, відбувається стимулювання та активізація у читача нових потреб. Можна без перебільшення сказати, що світова видавнича галузь зазнає появу провокативних технологій і стратегій, які переорієнтують уявлення щодо процесу читання книги з негативної полярності на позитивну, що провокує поступове зростання зацікавленості електронними виданнями.

У контексті попередніх роздумів умотивовано звучить твердження В. Теремка: «Можна по-різному оцінювати привнесені цифровою культурою переваги, ризики і загрози, але нікуди не подітися від її реальності. Сприймати електронну книгу як новомодну і швидкоз'явучу банальність було б надто легковажно і фахово некомпетентно. Рациональніше – визнати, що вона є одним із найхарактерніших артефактів глобалізованого інформаційного світу. З нею пов'язані погляд на змістове наповнення книги як на електронний контент і відповідне цьому творення її елементів, а також нова специфіка читання. В ній одні фахівці вбачають передумови піднесення видавничої справи на рівень потреб сучасної цивілізації, інші – деградаційні тенденції та джерело ще не пізнаних психокультурних проблем. На цій підставі формується переконання, що поступове звуження сфери функціонування, статусна трансформація традиційної (друкованої, паперової) книги, переструктурування видавничої діяльності, зорієнтованість уваги авторів, видавців, дистриб'юторів і в простір новітніх медіа – цивілізацій-

на даність теперішніх днів. А обміління, вичерпаність деяких донедавна капіталоносних джерел – стимул до пошуку авторами, видавцями інноваційних способів діяльності» [6, 14].

Логічно припустити, що вибір людиною способу і носія для читання залежить від психологічних особливостей та матеріальних можливостей. Отже, реконструювання людських потреб у сприйнятті інформації змушує замислюватись над застосуванням мотиваційних та емоційних стратегій для впливу. Електронна книга найповніше вбирає їх у себе, надаючи широкий вибір каналів репрезентації тексту. Читач чи не вперше отримує реальні механізми регулювання організації інформаційних потоків, а також змінює мотиваційну основу і стає найсильнішим інноваційним викликом як з позицій технологій, так і з позицій стратегічної новації.

Отже, випробування світової видавничої справи інноваційними технологіями, до яких належить і електронна книжність, веде до провокування читацької активності, спрощення доступу до книги та урізноманітнення її асортименту. Однозначного ставлення до електронної книги серед дослідників і видавців поки що не сформовано, оскільки вивчення цього процесу перебуває на маргінесах наукового пошуку.

1. Теремко В. Стратегічні виклики сучасному вітчизняному книговидавництву // Зб. праць наук.-дослід. центру період. – 2010. – Вип. 2 (18). – С. 483–495.

2. Теремко В. Стратегічні виклики друкованій культурі в електронну еру // Вісник Книжкової палати України. – 2011. – № 5. – С. 14–18.

3. Маркова В. Електронна книга: наукове поняття чи метафора? // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2009. – № 3. – С. 69–74

4. Городенко Л. Новітні медіа: мережеві інформаційно-комунікаційні ресурси : монографія / Л. Городенко. – К. : Центр Вільної Преси, 2010. – 172 с.

5. Теремко В. Стратегічні випробування електронною книжністю // Вісник книжкової палати. – 2011. – № 4. – С. 10–14.

6. *Электронное книгоиздание в России. Ситуация и перспективы 2011* [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.bookmate.com/books/h5QUZAei>.

7. *РБК.Research: Рынок электронных книг в России и за рубежом* [Електронний ресурс]. – URL: <http://pro-books.ru/sitearticles/10050> (27. 08. 2012).

Подано до редакції 24. 12. 2012 р.

Vodolazka Svitlana. E-book as a kind of innovative technology in publishing industry of Eastern and Western Europe.

The article tells about eBook as a kind of technical innovation and its value for global publishing market. It is characterized the reasons of its introduction, regional distribution features, specifics of implementation and impact on a human-being. It is defined also the most important challenges of eBook as an innovator in publishing market which has caused to its restructuring.

Keywords: innovation, technical innovation, eBook, content.

Водолазская С. А. Электронная книга как разновидность инновационной технологии в издательской отрасли стран Восточной и Западной Европы.

В статье говорится об электронной книге как разновидности технической инновации, значении её для мирового издательского рынка. Характеризуются причины её появления, региональные особенности распространения, специфика внедрения и воздействия на человека. Определяются сверхважные задачи электронной книги как инноватора на издательском рынке, что приводит к его реструктуризации.

Ключевые слова: инновация, технические инновации, электронная книга, контент.